

УДК 351.746:336.14(477)

Галкін Данило

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сучасний стан економіки України характеризується хронічним бюджетним дефіцитом, зростанням державного боргу та високою залежністю від зовнішнього фінансування. Ці фактори формують довгострокові ризики фінансової нестабільності, посилюють навантаження на державний бюджет та обмежують економічний суверенітет держави. В умовах війни та структурних економічних проблем питання забезпечення фінансової стійкості України набуває особливої актуальності. У статті досліджуються основні причини бюджетного дефіциту України, його вплив на макроекономічну стабільність та роль міжнародної фінансової підтримки у функціонуванні державних фінансів. Особливу увагу приділено аналізу внутрішніх механізмів зменшення дефіциту бюджету та зниження залежності від зовнішніх кредиторів. Серед можливих напрямів фінансової стабілізації розглядаються збільшення частки внутрішніх інвесторів серед власників облігацій державної позики, створення спеціальних економічних зон із пільговим податковим режимом, державна підтримка аграрного сектору та розвиток механізмів пільгового кредитування великих українських підприємств. Зроблено висновок, що довгострокова фінансова стійкість України потребує зменшення залежності від іноземного капіталу, та фокусування грошей в середині країни.

Ключові слова: дефіцит, капітал, суверенітет, політичний процес, національна безпека

Постановка проблеми

Сучасна економіка України функціонує в умовах значного бюджетного дефіциту, посиленого військовими витратами, скороченням економічної активності та високою залежністю від міжнародної фінансової допомоги. Довготривале перевищення державних видатків над доходами створює ризики зростання державного боргу, посилення фінансової залежності та обмеження можливостей економічного розвитку держави у довгостроковій перспективі.

В умовах нестабільної глобальної економіки та воєнного стану проблема забезпечення фінансової стійкості України набуває стратегічного значення. Особливо актуальним стає пошук внутрішніх механізмів фінансування державного бюджету, стимулювання національного капіталу та формування економічної моделі, здатної зменшити залежність країни від зовнішніх кредиторів.

У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження можливих шляхів скорочення бюджетного дефіциту, активізації внутрішніх інвестицій та створення умов для довгострокової макроекономічної стабільності.

Метою статті є дослідження причин бюджетного дефіциту України, оцінка його впливу на фінансову стійкість держави та аналіз можливих механізмів зменшення дефіциту бюджету шляхом розвитку внутрішніх джерел фінансування, стимулювання національного капіталу та підтримки стратегічних секторів економіки.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Проблематика бюджетного дефіциту та фінансової стійкості держави є одним із важливих напрямів сучасних економічних досліджень. Водночас у сучасному українському суспільстві питання довгострокових ризиків бюджетного дефіциту часто не перебуває в центрі суспільної уваги через низку факторів, серед яких повномасштабна

війна, питання безпеки, соціальні проблеми та загальна нестабільність економічного середовища. Значна частина суспільства сприймає міжнародну фінансову допомогу як необхідний та безальтернативний інструмент підтримки економіки держави в умовах війни, не акцентуючи увагу на потенційних довгострокових наслідках зростання державного боргу та фінансової залежності.

Попри це, питання бюджетного дефіциту, державного боргу та міжнародної фінансової стійкості активно досліджуються як українськими, так і зарубіжними науковцями. Значна частина сучасних досліджень присвячена аналізу впливу дефіциту бюджету на макроекономічну стабільність, інфляційні процеси, інвестиційний клімат та економічний суверенітет держави.

Для підготовки даної статті були використані відкриті статистичні та аналітичні дані Міністерства фінансів України [3; 4], Національного банку України [5], а також Міжнародного валютного фонду [2]. Дані джерела дозволяють оцінити сучасний стан державних фінансів України, рівень бюджетного дефіциту, структуру державного боргу та масштаби міжнародної фінансової підтримки.

Теоретичною основою дослідження стали праці українських науковців, зокрема О. Шиманська [14], А. Машко [1] та Ю. Шулик [15], у роботах яких досліджуються питання державного боргу, фінансової стабільності, бюджетної політики та економічного розвитку України в умовах сучасних викликів.

Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання використання внутрішніх економічних механізмів для скорочення бюджетного дефіциту, зокрема через стимулювання внутрішніх інвестицій, розвиток спеціальних економічних зон, підтримку стратегічних секторів економіки та посилення ролі національного капіталу у фінансуванні держави.

Для розуміння глибини проблеми варто звернутися до нормативної бази, а саме

до Закону України «Про національну безпеку України» та «Стратегії економічної безпеки до 2025 року». Закон чітко визначає, що сталий розвиток національної економіки є фундаментальним інтересом держави, а Стратегія прямо називає фінансову стійкість, критичний рівень дефіциту та боргову залежність ключовими індикаторами безпеки, без яких неможливий реальний суверенітет [8; 9].

Стан економіки України та природа бюджетного дефіциту

Починаючи з 1994 року Україна активно використовує механізми зовнішніх та внутрішніх державних запозичень для покриття дефіциту бюджету, підтримки валютної стабільності та фінансування державних витрат. Протягом усього періоду незалежності кредитний рейтинг України залишався на спекулятивному рівні та ніколи не перевищував категорію «В», що свідчить про високі ризики для інвесторів та обмежену довіру міжнародних фінансових ринків до української економіки. Станом на 2026 рік кредитний рейтинг України наблизився до переддефолтного рівня «СС», що відображає критичний стан державних фінансів в умовах війни та зростання боргового навантаження [3].

Попри те, що валовий внутрішній продукт України у національній валюті демонстрував зростання протягом більшості років, показники у доларовому еквіваленті свідчать про значно слабшу динаміку економічного розвитку. Особливо показовим є період після 2015 року, коли номінальний ВВП у гривні збільшився приблизно на 29%, тоді як у доларовому еквіваленті скоротився на 31% [4]. Подібна різниця пояснюється високою девальвацією національної валюти, інфляційними процесами та структурною слабкістю економіки. Фактично зростання багатьох макроекономічних показників у гривні не завжди означало реальне посилення економічного потенціалу держави.

Однією з ключових проблем сучасної фінансової системи України є стрімке зростання державного боргу. Станом на січень 2022 року співвідношення державного боргу до ВВП становило близько 48%, що вже вважалося відносно високим показником для країни з нестабільною економікою. Проте станом на 31 грудня 2025 року цей показник зріс до 101,2% ВВП. Одночасно обсяг запозичень у зовнішніх кредиторів збільшився приблизно у шість разів, а частка боргу, номінованого у євро, зросла до третини загального державного боргу. Це посилює валютні ризики та збільшує залежність держави від зовнішніх фінансових інституцій і міжнародних партнерів [4]. Ми починаємо критично залежати від рішень і вимог зовнішніх кредиторів, адже без їхніх грантів та кредитів держава банально не зможе фінансувати зарплати вчителям, пенсії чи ремонт пошкодженої інфраструктури.

Головною причиною різкого збільшення державних витрат є необхідність фінансування оборони країни в умовах повномасштабної війни. Станом на 2025 рік близько 54% державного бюджету спрямовується на сектор безпеки та оборони, що становить приблизно 27% ВВП України [3; 4]. За наявними бюджетними показниками доходи держави становлять близько 2,3 трлн грн, тоді як військові витрати досягають 2,2 трлн грн. Загальні державні видатки перевищують 3,9 трлн грн, унаслідок чого дефіцит бюджету становить близько 1,6 трлн. грн. [3]. За оцінкою KSE Institute Україна зазнала \$1,7 трлн упущеної виручки та \$598,7 млрд втраченої доданої вартості через війну. Окупація стратегічних об'єктів (зокрема ЗАЕС), знищення нафтопереробки й ТЕС призвели до падіння енергогенерації на понад 30%, тоді як сукупні втрати промисловості й торгівлі перевищили \$1,3 трлн. Масштабне мінне забруднення понад 20% територій додатково генерує довгострокову депресію, щороку позбавляючи державу \$11,2 млрд або 5,6% довоєнного ВВП, що остаточно трансформувало фіскальну систему України у модель воєнного виживання, де утримання

всієї цивільної інфраструктури та покриття дефіциту критично залежить від зовнішнього грантового й кредитного фінансування [19].

Навіть у випадку завершення війни проблема бюджетного дефіциту не зникне автоматично. Для виходу державного бюджету у профіцит необхідним було б радикальне скорочення військових витрат, однак повна відмова від значної частини оборонного сектору є неможливою з огляду на безпекові ризики та геополітичне становище України. Крім того, у післявоєнний період додатково зростатимуть витрати на відновлення інфраструктури, соціальної сфери та економіки держави. Таким чином, навіть після завершення війни Україна, ймовірно, продовжить стикатися з хронічним бюджетним дефіцитом та подальшим збільшенням державного боргу.

Ризики довгострокової залежності від зовнішнього фінансування

Проблема зовнішнього фінансування України викликає активні дискусії як серед економістів, так і серед політичних дослідників. Значна частина науковців вважає міжнародну фінансову допомогу необхідним інструментом підтримки держави в умовах війни та економічної кризи. Водночас існує й критичний підхід, відповідно до якого надмірна залежність від зовнішніх кредиторів може створювати довгострокові ризики для економічного суверенітету країни.

Однією з найбільш відомих представниць критичного напрямку є Юлія Юрченко, професорка Гринвіцького університету та авторка книги Україна та імперія капіталу. У своїх роботах вона стверджує, що іноземний капітал через механізми кредитування, приватизації та ринкових реформ поступово отримує контроль над стратегічними активами держави, зокрема землею, енергетикою та інфраструктурою [16]. На її думку, фінансова залежність може перетворюватися на механізм

політичного впливу на внутрішню економічну політику країни.

Одним із прикладів впливу міжнародних фінансових інституцій на економічні рішення України стала ситуація після валютної кризи 2014 року. Після різкої девальвації гривні курс національної валюти зріс із приблизно 8 грн за долар США до понад 25 грн за долар, унаслідок чого значна кількість громадян, які мали валютні кредити та іпотеки, втратили можливість обслуговувати свої боргові зобов'язання. Для запобігання масовим виселенням Верховна Рада України ухвалила мораторій на примусове стягнення житла за валютними кредитами [7]. Водночас Міжнародний валютний фонд критично поставився до такого рішення. У меморандумах про співпрацю зазначалося, що подібні обмеження перешкоджають очищенню банківської системи від проблемних активів та стримують відновлення кредитування економіки [22]. Протягом тривалого часу МВФ також наполягав на проведенні земельної реформи та відкритті ринку сільськогосподарських земель. Уряд не зміг виконати це зобов'язання вчасно через сильний політичний опір всередині країни [13]. У результаті з 1 липня 2021 року ринок землі було відкрито для фізичних осіб, а з 1 січня 2024 року право купівлі землі отримали й юридичні особи з обмеженням до 10 тисяч гектарів в одні руки [6]. Частина дослідників вважає, що така модель створює ризики концентрації земельних ресурсів та потенційного контролю над ними через пов'язані компанії й фінансові структури.

Критичний підхід до сучасної міжнародної економічної системи також представлений у роботах норвезького економіста Еріка Райнерта – автора книги «Як багаті країни стали багатими і чому бідні залишаються бідними». У своїх дослідженнях він описує концепцію «вибивання драбини», відповідно до якої розвинені держави після досягнення високого рівня економічного розвитку починають просувати політику вільного ринку для менш розвинених країн, обмежуючи їхні можливості проводити

активну промислову політику та підтримувати власне виробництво. На думку Райнерта, заборона масштабної державної підтримки промисловості та надмірна орієнтація на сировинний експорт можуть закріплювати економічну відсталість держави [11].

У своїх працях Ерік Райнерт також характеризує політику міжнародних фінансових організацій як «паліативну економіку», за якої фінансова допомога спрямована переважно на забезпечення базової потреби, але не створює умов для формування конкурентної промислової економіки. У такій моделі країна залишається залежною від зовнішніх кредитів та експорту сировини для обслуговування боргових зобов'язань [11].

Подібні ідеї простежуються і в роботах антрополога та економіста Джейсона Гікела. Дослідник стверджує, що фінансові потоки з країн, що розвиваються, до розвинених держав у вигляді відсотків за кредитами, дивідендів та виведення прибутків транснаціональних корпорацій значно перевищують обсяги міжнародної допомоги, яку ці країни отримують. На його думку, така система формує асиметричну модель глобальної економіки та посилює залежність слабших економік від зовнішнього капіталу [18].

Теоретичні висновки Райнерта та Гікела щодо небезпеки фінансової залежності прямо підтверджуються у «Стратегії національної безпеки України» (2020) [10]. Документ чітко визначає фінансову стійкість не просто як економічний показник, а як базовий елемент оборони та суверенітету держави в умовах війни. Стратегія фактично застерігає країну від пастки «паліативної економіки»: фінансування лише поточного виживання за рахунок іноземних кредитів підриває нацбезпеку. Саме тому документ вимагає розвитку власного внутрішнього капіталу та промисловості, адже лише фінансова

самостійність дозволяє державі приймати незалежні політичні рішення під час тривалого воєнного конфлікту.

Таким чином, сучасна дискусія щодо міжнародного фінансування України виходить за межі суто економічної проблематики та охоплює питання економічного суверенітету, контролю над стратегічними ресурсами та довгострокової моделі розвитку держави.

Можливі механізми фінансової стабілізації України

Незважаючи на значні економічні проблеми, високий рівень державного боргу та залежність від зовнішнього фінансування, Україна продовжує зберігати можливість формувати внутрішню та зовнішню економічну політику. Це створює потенційні умови для реалізації власної моделі фінансової стабілізації та поступового скорочення боргового навантаження. Водночас обмеженість часу та ресурсів змушує Україну орієнтуватися не лише на створення нових економічних механізмів, а й на адаптацію окремих елементів успішних моделей інших держав.

Одним із можливих напрямів зменшення залежності від зовнішніх кредиторів є збільшення ролі внутрішніх інвесторів у фінансуванні державного бюджету через механізм облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). На сьогодні значна частина українського державного боргу фінансується за рахунок міжнародних кредитів та зовнішньої допомоги. Водночас, приклад Сполучених Штатів Америки демонструє, що значну роль у стабільності державних фінансів може відігравати внутрішній капітал та масове інвестування громадян у державні цінні папери [23].

Збільшення частки українських громадян серед власників ОВДП, наприклад із приблизно 7% до 20% і більше, потенційно дозволило б сформувати стабільніше внутрішнє джерело фінансування бюджетного дефіциту та післявоєнного відновлення економіки без надмірного використання емісії грошей, що могло б спричинити інфляційні ризики. Основним ризиком такої моделі є можливість масового

продажу облігацій населенням у разі економічної чи політичної нестабільності, що може створити додатковий тиск на фінансову систему держави.

Іншим можливим напрямом є скорочення державних витрат шляхом оптимізації державного апарату та ліквідації неефективних бюрократичних структур. Подібний підхід активно використовує президент Хав'єр Мілей в Аргентині у межах політики так званої «шокової терапії» [21]. Теоретично радикальне скорочення частини державного апарату в Україні могло б дозволити заощаджувати значні бюджетні ресурси, які можуть бути спрямовані на оборону, інфраструктуру або зниження темпів зростання державного боргу. За окремими оцінками, потенційний ефект від подібної оптимізації може становити до 2–3% ВВП [17].

Водночас така модель має і суттєві ризики, оскільки надмірне скорочення державних інституцій може негативно вплинути на ефективність управління, контроль за економікою та функціонування критично важливих державних органів. У разі помилкового скорочення окремих структур держава буде змушена витрачати додаткові ресурси на їх відновлення.

Ще одним можливим механізмом стимулювання економіки є створення спеціальної економічної зони з мінімальним податковим навантаженням або окремими елементами офшорної моделі. Світовий досвід фінансових центрів демонструє, що пільгові податкові режими здатні залучати міжнародний капітал, штаб-квартири компаній та транзитні фінансові потоки. У разі створення подібної моделі в одній із областей України це потенційно могло б сприяти припливу іноземної валюти, розвитку логістики, сфери послуг та створенню нових робочих місць [12].

Разом із тим подібна модель потребує високого рівня контролю та прозорого регулювання, оскільки існують ризики використання спеціальних економічних

зон для ухилення від оподаткування, виведення капіталу або незаконних фінансових операцій. Крім того, надмірно агресивна податкова конкуренція може викликати негативну реакцію міжнародних партнерів та фінансових організацій.

Окремим перспективним напрямом може стати розвиток криптовалютного та фінтех-сектору. Легалізація криптоактивів і створення зрозумілої правової бази для їх використання здатні частково вивести з тіні значний обсяг цифрового капіталу, а також стимулювати розвиток технологічного сектору економіки. За умови ефективного регулювання Україна потенційно могла б стати одним із регіональних центрів блокчейн-індустрії та цифрових фінансів [20]. Важливо, що в кризові періоди власники криптоактивів зможуть краще пережити фінансові шоки завдяки децентралізації та позадержавній природі криптовалют. На практиці, у випадку загрози дефолту чи стрімкого знецінення національної валюти, використання цифрових активів здатне підтримати й стабілізувати внутрішню торгівлю в країні, забезпечуючи альтернативний та незалежний засіб для розрахунків і збереження капіталу.

Подібна модель здатна забезпечити додаткові податкові надходження, залучення інвестицій та спрощення міжнародних фінансових операцій. Водночас високий рівень волатильності криптоактивів, ризики фінансових спекуляцій та використання цифрових валют у незаконних схемах потребують створення ефективної системи державного контролю та фінансового моніторингу.

Висновки

Проблема бюджетного дефіциту України є не лише короткостроковим наслідком повномасштабної війни, але й результатом тривалих структурних економічних проблем, високої залежності від зовнішнього фінансування та недостатнього розвитку внутрішніх джерел капіталу. Стрімке зростання державного боргу, збільшення частки зовнішніх запозичень та значні витрати на оборону формують довгострокові

ризики для фінансової стабільності держави навіть після завершення війни. Саме тому для збереження реальної політичної та економічної автономії України критично важливо поступово зменшувати залежність від іноземних грошей, фокусуючи капітал усередині країни. Незважаючи на це, Україна має можливості вирішення фінансових проблем, спираючись на успішний досвід інших країн (наприклад, через залучення внутрішніх інвесторів у держоблігації за прикладом США, оптимізацію держапарату або запуск інноваційних фінтех-зон.).

Список використаної літератури

1. Машко А. І. Сутнісні домінанти бюджетного дефіциту. Економічна наука. 2017. Вип. 17. С. 44–46.
2. Міжнародний валютний фонд. URL: <https://www.imf.org/ru/home> (дата звернення: 13.05.2026).
3. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>
4. Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ru>
5. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 31.03.2020 р. № 552-IX. URL: <https://svgr.gov.ua/news/1631695481>
7. Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті : Закон України від 03.06.2014 р. № 1304-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/anot/en/1304-18?lang=uk>
8. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період

- до 2025 року» : Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021.
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2020 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» : Указ Президента України від 23.03.2020 р. № 392/2020. URL: Указ Президента України № 392/2020 Райнерт Е. Як багаті країни стали багатими... і чому бідні залишаються бідними. Київ, 2011. URL: <http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/20382%D1%81.pdf>
 11. Рейтинг офшорів. BusinessViews. URL:<https://businessviews.com.ua/ru/business/id/rejting-ofshorov-2376>
 12. Україна зобов'язалася перед МВФ відкрити ринок землі з наступного року. Укрінформ. 2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-mvf-vidkriti-rinok-zemli-z-nastupnogo-roku.html>
 13. Шиманська О. А. Міжнародний досвід формування фіскальної політики у посткризовий період. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/8fd249fb-ebf0-42d7-99a6-2ad268ab4bff/content>
 14. Шулик Ю. В. Виклики бюджетній політиці України в контексті євроінтеграції. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3026/1/Shulyk_ZN_Vyp_25.pdf
 15. Юрченко Ю. Україна та імперія капіталу: від ринкових реформ до збройного конфлікту. URL: <https://rosalux.org.ua/images/book-Yurchenko-bibliography.pdf>
 16. Ejecución Presupuestaria APN Noviembre 2025. ASAP Argentina. URL: https://asap.org.ar/img_informes/12171517_EjecucionPresupuestariaAPNNoviembre2025.pdf
 17. Hickel J. The Divide: A Brief Guide to Global Inequality and its Solutions. 2017. URL: https://www.theleftberlin.com/wp-content/uploads/2024/12/OceanofPDF.com_The_Divide_-_Jason_Hickel.pdf (дата звернення: 13.05.2026).
 18. KSE Institute. Звіт про втрати України унаслідок війни. лютий 2026. 32 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2026/02/KSE-Institute_Losses-2026-Report-ua-2.pdf
 19. Menon C. Цифровий актив. Міжнародний валютний фонд. 2022. URL:<https://www.imf.org/-/22/september/russian/menon.pdf>
 20. Ministerio de Economía de Argentina. En el año 2025 el Sector Público Nacional registró un superávit financiero. URL: <https://www.argentina.gob.ar/noticias/en-el-ano-2025-el-sector-publico-nacional-registro-un-superavit-financiero-de-1453819>
 21. Ukraine: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding. International Monetary Fund. 2014. URL: <https://www.imf.org/external/np/loi/2014/ukr/042214.pdf>
 22. Who Owns America's \$39T Debt. Visual Capitalist. URL: <https://www.visualcapitalist.com/see-who-owns-the-39-trillion-u-s-debt-in-2026-from-domestic-and-foreign-holders-to-the-fed-and-mutual-and-pension-funds>

Danylo Halkyn – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University

BUDGET DEFICIT OF UKRAINE AS A FACTOR OF ECONOMIC AND NATIONAL SECURITY OF THE STATE

The current state of the Ukrainian economy is characterized by a chronic budget deficit, growing public debt, and high dependence on external financing. These factors create long-term risks of financial instability, increase the burden on the state

budget, and limit the economic sovereignty of the state. In conditions of war and structural economic problems, the issue of ensuring the financial stability of Ukraine becomes particularly relevant. The article examines the main causes of Ukraine's budget deficit, its impact on macroeconomic stability, and the role of international financial support in the functioning of public finances. Particular attention is paid to the analysis of internal mechanisms for reducing the budget deficit and reducing dependence on external creditors. Among the possible directions of financial stabilization, an increase in the share of domestic investors among holders of government loan bonds, the creation of special economic zones with a preferential tax regime, state support for the agricultural sector, and the development of preferential lending mechanisms for large Ukrainian enterprises are considered. The conclusion is made that Ukraine's long-term financial stability requires reducing dependence on foreign capital and focusing money within the country.

Keywords: *deficit, capital, sovereignty, political process, national security*

Рекомендовано до друку –
проф., д. політ. н.. Узун Ю.В.

Стаття надійшла в редакцію
14.05.2026 р.